

BÖLÜM 1

MODERN DÖNEM KUR'AN SÖZLÜKLERİ

Halil UYSAL¹

GİRİŞ

Kelimeler, insanların zihinlerindeki manaları ifade etmeleri ve düşüncelerine tercüman olmaları nedeniyle önemlidir. Ayrıca kelimeler, başkalarıyla iletişim kurmanın en iyi araçlarıdır. Lafızlar manaların kapları ve bir anlamda onların öncülleridir.

Bu bağlamda, Kur'an-ı Kerim Müslümanlar için büyük bir öneme sahip olduğundan, âlimler, anlamların asıl taşıyıcıları olmaları nedeniyle, Kur'an'ın lafızlarına özel bir özen göstermişlerdir.

İslam'ın kurucu nesli olan sahabe (r.), ayet-i kerimelerin lafızlarında bir kapalılıkla karşılaştıklarında, Rasûlullah'a (s.) başvurup, ayetin anlamını açıklığa kavuşturmasını istemişlerdir. Allah Resulü de (s.) sahabeye müphem gelen her lafzı tefsir ederek onların sorularına cevap vermiştir. Rasûlullah (s.) sahabelerin her an başvurabilecekleri ilk muallim ve Müslümanların ilk başvuru kaynağıydı. O'nun (s.) vefatından sonra Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'in tefsiri konusunda önde gelen sahâbîlere, ardında da tâbiine yöneldiler.

KUR'AN SÖZLÜKLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Abdullah b. Abbas (h. 68), tefsir faaliyetlerinin öncüsü olması, ayetlerin anlamlarını araştırması, tefsire yönelik az bilinen bilgilere sahip olması ve Kur'an'ı açıklama konusunda Arap şiirinden ustalıkla yararlanması gibi nedenlerle, soruların yöneltildiği ilk sahabilerden birisiydi. İnsanlar, soru sormak ve açıklamalarını dinlemek amacıyla ona gelirlerdi. O da kendisine yöneltilen sorulara engin bir ilim ve büyük bir sabırla cevap verirdi. Bu durumundan ötürü ona "ümmetin allâmesi ve Kur'an'ın tercümanı" lakapları verilmişti. Hz. Ömer'in (h. 73) onun hakkında "İbn Abbas, ümmet-i Muhammed içinde Muhammed'e ineni en iyi bilen kimsedir" dediği, Hz. Ali'nin de onu "O, tefsir yaparken ince bir perdenin ardından gayba bakar gibidir" diye övdüğü rivayet edilmiştir. (ez-Zehebi, 1989: 1/65-67)

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, huysal@sakarya.edu.tr

Ancak görebildiğimiz kadarıyla yapılan tüm kapsamlı çalışmalara rağmen, ister önceki dönemlerde olsun, isterse günümüzde olsun, alimlerin çoğunun Kur'an'ı, Kur'an ile tefsir etmenin tefsir faaliyetlerinin en yüksek mertebesi olduğu hususunda görüş birliğinde olmalarına karşın, anılan husus tefsir faaliyetlerine istenilen düzeyde yansımadağı gibi, Kur'an sözlükleri alanına da, benzer bir şekilde, yeterli düzeyde yansımamıştır. Bu eksikliği giderecek çalışmalara ihtiyaç olduğu ortadadır.

Öte taraftan Kur'an kelime ve kavramları alanında yapılacak çalışmaların, teknoloji âleminde en yeni tekniklerle neşredilmeden önce hem sözlük hem de fihrist olma özelliğini taşımalarının bir gereklilik olduğunu belirtmeliyiz. Bu durumun, özellikle matbu yayınlarda, tek bir ciltte araştırmacıya kapsamlı bir yararlanma imkânı sunacağını ve dolayısıyla kullanıcının ihtiyacına daha kolay cevap vereceğini söyleyebiliriz.

Ayrıca, söz konusu sözlüklerin iki farklı sıralamayı esas almasının yerinde olabileceğini düşünmekteyiz. Bunlardan ilki, kelime araştırması yapan kimsenin işini kolaylaştırması yönüyle alfabetik sırama olabilir; diğeri ise okuyuculara kolaylık sağlaması yönüyle sure bazlı sıralama olabilir.

KAYNAKLAR

- Amâyire, İ. A. (1986). *Mu'cemu'l-Edevât ve'd-Damâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Abdülbâkî, M. F. (1987). *el-Mu'cemu'l-Müfhehes li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Abdulgennân, H. (2000). *Mu'cemu Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beytu'l-Efkârîd-Devliyye.
- Altıncı, M. (2003). *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi Tefsîri Garibi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye.
- El-Aşkar, M. S. (1972). *el-Fihristu'l-Hicâiyye ve't-Tertîbu'l-Mu'cemî*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Attâr, A. A. (1967). *es-Sihâh ve Medârisu Mu'cemî'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin.
- Ebû Rızık, A. (1945). *Kâmûsu Mufredâti'l-Kur'ân*. Kudüs: Matba'atu'l-Kuds.
- Ed-Dâvûdî, M. E. (1989). *Mu'cemu'l-Erkâm fi'l-Kur'ân*. Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye.
- El-Ba'albekî, R. (1999). *el-Mevridu'l-Müfhehes li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin.
- Fethullah, H. (1902). *Risâletu'l-Kelimât Ğayri'l-'Arabiyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: el-Matba'atu'l-Kubrâ'l-Emîriyye.
- El-Firûzâbâdî, M. (2005). *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Halife, H. (ts.). *Keşfu'z-Zunûn fi Esâmi'l-Kutub ve'l-Fünûn*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs.
- El-Harrât, A. M. (1989). *Mu'cemu Müfredâti'l-İ'râb ve'l-İbdâl fi'l-Kur'ân*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem.
- Hattâb, M. Ş. (1966). *el-Mustalahâtu'l-'Askeriyye fi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Feth.
- El-Himsî, M. H. (1984). *Tefsîr ve Beyân*. Dımaşk.
- Hicâzî, M. F. (1977). *el-İtticahâtu'l-Hadîse fi Sinâati'l-Mu'cemât. Mecme'u'l-Luğati'l-'Arabiyye der-gisi. 40*.
- İbrahim, M. İ. (1961). *Mu'cemu'l-Elfâz ve'l-E'lâmi'l-Kur'âniyye*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî.
- Mecma'u'l-Luğati'l-'Arabiyye fi'l-Kâhire. (ts.). *Mu'cemu Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Tahran: İntişârâtı Husrev.
- El-Mu'allimî, Y. A. (1987). *Müfradâtu'l-Kur'ân*. Riyat: Dâru'l-Mu'allim.
- En-Na'âl, M. F. (2001). *Mevsûatu'l-Elfâzi'l-Kur'âniyye*. Beyrut: Âlemi'l-Kutub.

Kültür, Din ve Düşünce Araştırmaları

- Ömer, A. M. (2002). *el-Mu'cemu'l-Mevsûi li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim ve Kırââtih*. Riyad: Şirketu Sutûr.
- Ramazan, İ. (1994). *el-Mu'cemu'l-Muyesser li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim Hasebe Bidâyâti'l-Kelime*. Beyrut: Dâru'l-Erkâm.
- Salim, M. A. ve Süleyman, M. V. (1997). *Mu'cemu Kelimâti'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr.
- Es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebubekir b. Muhammed Celalettin, el-İtkân fî 'Ulumi'l-Kur'ân, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1996.
- Eş-Şenkitî, M. A. (2003). *et-Tercümân ve'd-Delil li Ayâti't-Tenzil*. Haleb: Mektebetu Dâri't-Turâs.
- Eş-Şerif, M. H. (1996). *Mu'cemu Hurûfi'l-Me'âni fi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Ez-Zehebî, M. H. (1989). *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*. Kahire: Mektebetu Vehbe.
- Ez-Zerkeşî, B. (1994). *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Ez-Zeyn, S.A. (1979). *Tefsîru Mufredâti'l-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Alemî.